

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.100 // FEBRUAR 2014.

PREVREMENI IZBORI: AFIRMACIJA MOĆI SRPSKE NAPREDNE STRANKE

FOTO: ALEX FOTO/FONET

Nakon što je u Briselu održana prva međuvladina konferencija Srbije i EU, Srpska napredna stranka (SNS) i prvi potpredsednik vlade Aleksandar Vučić su odmah doneli odluku o raspisivanju vanrednih parlamentarnih izbora. Taj scenario je bio u pripremi gotovo šest meseci i o tome se javno špekulisalo, prvenstveno u medijima. Međunarodna zajednica (uključujući i Rusiju) bila je protiv toga uz argumentaciju da je to gubljenje vremena i da će se usporiti neophodne reforme. Aleksandar Vučić je obećao da

će izborna kampanja trajati kratko i da će ubedljivom pobedom SNS buduća vlada biti konstituisana brzo. Predočio je da će ona biti znatno efikasnija kad je reč o unutrašnjim reformama, daljem sprovođenju Briselskog sporazuma i normalizaciji odnosa sa Prištinom, jer će buduća skupština i vlada imati „novu reformsku energiju“.¹

¹ "Vlada je želela da proveri svoj legitimitet... sigurno ćemo dobiti vladu sa više energije, volje, entuzijazma, raste-rećenu problemima koje je ova vlada rešila", izjavio je

Predsednik Republike Tomislav Nikolić raspustio je parlament i raspisao prevmemene izbore 29. januara. Izbori su raspisani sa jednim jedinim ciljem: da „naprednjaci“ kapitalizuju rejting koji je sada na vrhuncu i obezbede svoju (pre)vlast za naredne četiri

godine. Prema Ustavu stvarnih razloga i nije bilo, jer bi to podrazumevalo – gubitak parlamentarne većine, kriza vlade i slično.²

O svojoj odluci o prevremenim izbora Vučić je vodio intenzivne razgovore i sa predstavnicima Rusije. Za zagrebački Globus³ je u intervjuu rekao da se „razgovaralo o izborima“, ali „da se ne bi izjašnjavao o tome“ – da li su ruski sagovornici bili protiv njih.⁴ Prema Globusu, Rusi zagovaraju vladajuću koaliciju u nepromenjenom sastavu.⁵

Izrazitije i otvorenije prisustvo Rusije u srpskoj politici počelo je stvaranjem SNS kao izrazitom proruskom partijom, što je predsednik Tomislav Nikolić u više navrata i javno potvrdio. I prethodna koaliciona vlada Srpske napredne i Socijalističke partije Srbije (SPS) formirana 2012, nakon izborne pobede Tomislava Nikolića na predsedničkim izborima sastavljena je na moskovsku inicijativu. Ona je bila i razlog za raskid prethodne vladajuće koalicije SPS i Demokratske stranke (DS).⁶

raspisujući izbore Tomislav Nikolić; Politika, 30. januar 2014.

2 Uz tvrdnju da, zbog atmosfere straha i kriminalizovanja opozicije, uslovi za održavanje izbora nikad nisu bili neravnopravniji, glavni urednik Nove srpske političke misli Đorđe Vukadinović konstatuje: lider je Jedan Jedin i vanredni izbori tu realnost samo treba da ozvaniče; Politika, 4. februar 2014.

3 Prenet u Danasu, u celosti, 30. januar 2014.

4 Isto.

5 Isto.

6 Informacija o Vučićevim predizbornim razgovorima sa Rusima koincidirala je sa medijskim nagađanjima da je uoči raspisivanja izbora između Srpske napredne stranke i Socijalističke partije dogovoreno da i buduću vladu čini ista koalicija. Te se spekulacije na tragu verovanja da je Ivica

ODSUSTVO PREDIZBORNE KAMPANJE

Predizborna kampanja se razlikuje od svih prethodnih, jer je ne karakteriše nadmetanje opozicije i dosadašnje vlasti. Činjenica je da nijedna partija nema ni sredstva za kampanju, jer još nisu vratile dugove ni za prethodnu. Jedino SNS raspolaže sredstvima, jer troši budžetske pare. Kampanja se svela na medijsko uzimanje strane i najčešće demonizacijom pojedinih lidera (otvaranje afera), pre svega Demokratske stranke i SPS: Nijedna partija nije predstavila ubedljiv program, osim uobičajenih floskula o otvaranju radnih mesta, brzom reformi, dovodjenju stranih investicija. Kada je reč o investicijama tu prednjači SNS sa svojim megalomanskim projektom „Beograd na vodi“ i, naravno, borbom protiv korupcije koja je i obezbedila popularnost SNS, takoreći bez ijednog sudskog epiloga.

Odsustvo bilo kakve kritike većine opozicionih partija na račun vlasti „u ostavci“, ukazuje na to da se sve manje-više kandiduju da od očekivanog pobednika – po opštoj proceni to će biti Srpska napredna stranka – dobiju mesto u narednoj vladi.

Demokratska stranka Srbije (DSS) se izdvaja po tome što je usamljena na antievropskoj poziciji, stav koga je njen lider Vojislav Koštunica obrazložio u svojoj knjizi „Zašto Srbija a ne Evropska unija“. Knjiga ima programski značaj, a njene osnovne teze se svode na zagovaranje neutralnosti Srbije, što znači odbijanje članstva NATO i EU i ponitavanje Briselskog sporazuma. DSS ima konsistentno biračko telo (7 do 10 odsto), a okuplja srpsku inteligenciju sa važnim osloncem na Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC), Srpsku akademiju nauka i umetnosti (SANU), desničarske nevladine organizacije i partije, te sve konzervativne

Dačić navodno „moskovski čovek“, a to pogotovo važi za potpredsednika socijalista Dušana Bajatovića, direktora „Srbijagasa“ i kopredsednika projekta ruskog gasovoda „Južni tok“.

segmente društva. To znači da je njen ideološki uticaj mnogo veći i širi od onog koji se iskazuje na izborima. DSS je ideološki kišobran i za SNS koja nema vlastite „intelektualce“, ali svojim populizmom obezbeđuje većinu u parlamentu.

Demokratska partija koja prolazi kroz najdublju krizu od svog nastanka je na sistematskom i kontinuiranom udaru SNS i medija pod njihovom kontrolom. Izdvajanje Borisa Tadića dodatno je oslabilo DS ali će, po prognozama, obe partije preći cenzus. Uprkos napadima, DS je jedina u predizbornoj kampanji ukazivala na loše rezultate SNS na unutrašnjem planu. DS je platila visoku cenu za svoju politiku „I Kosovo i Evropa“ i ukoliko istinski ne reformuliše svoju orijentaciju i profiliše se kao demokratska i proevropska partija, Srbija će za dugo vremena izgubiti potencijal za opoziciono delovanje.

SPS je, kada je reč o negativnoj kampanji, u sličnoj situaciji, ali iz drugih razloga. Oštrica kritike opozicije iz spomenutog razloga, nije uperena na ključnu vladajuću partiju (SNS) i njenog lidera Aleksandra Vučića, već na manjeg partnera, SPS i njenog lidera Ivicu Dačića.⁷

SABOTIRANJE DEMOKRATSKE STRANKE

Demokratska stranka prolazi kroz dramatične podele. Počasni predsednik Boris Tadić pokrenuo je inicijativu za smenu predsednika stranke Dragana Đilasa (u tom trenutku već su bili raspisani izbori za gradsku skupštinu Beograda, na kojima DS kandiduje Đilasa za gradonačelnika). Nakon što je uverljivo izgubio na sednici Glavnog odbora stranke, Tadić je najpre istupio

7 Liberalnodemokratska partija saopštila je da „prevarant-skoj politici naslednika Slobodana Miloševića nije više mesto na vlasti u vremenima evropskih integracija“; Kurir, 4. februar 2014.

iz stranke,⁸ da bi nekoliko dana kasnije najavio učešće na izborima sa još nekim „otpadnicima“ iz DS.⁹ Do raskola u DS došlo je povodom zala-ganja jednog dela, na čelu sa Tadićem za poten-cijalnu saradnju, odnosno koaliciju sa Srpskom naprednom strankom, čemu se suprotstavio ve-ćinski broj rukovodstva i članova stranke, pred-vođenih Draganom Đilasom.

Kada je Tadićeva inicijativa za smenu Dragana Đilasa propala, on je napustio stranku i formirao Novu demokratsku stranku (NDS), kojoj se, kao predizbornom savezu priključila stranka Zajed-no za Srbiju (ZES) koju čine takođe bivši članovi DS i Liga socijaldemokrata Vojvodine. Tadić je na ovaj način postao „deo projekta Srpske napredne stranke“.¹⁰

Tim postupkom Boris Tadić je dodatno oslabio i-ono dezorijentisanu i razjedinjenu opoziciju, po-sebno Demokratsku stranku. Uprkos padu rejtin-ga, Demokratska stranka i dalje jedina ima poten-cijal da bude najjača opozicijska stranka koja bi se eventualno mogla suprotstaviti nadirućem popu-lizmu naprednjaka i autoritarizmu njihovog vođe.

PREDIZBORNA PONUDA

U predizbornoj ponudi nema mnogo novih tema. Opšte mesto je, osim „evropskog puta“, neophodnost reformi. Na tome naročito insisti-ra najveća i najuticajnija stranka, SNS, koja je i raspisivanje izbora pravdala potrebom ubrzanja reformi – za šta je, kako tvrde, potrebna „nova energija“.

8 Objavljivanje njegovog istupanja iz stranke direktno je prenosila RTV B92 u popodnevnoj emisiji vesti; Vesti TVB92, 30. januar 2014.

9 Kako je izjavio potpredsednik Demokratske stranke Bojan Pajtić to je u „demokratskom svetu“ slučaj bez presedana da istaknuti funkcioner napusti stranku u toku predizbor-ne kampanje; emisija „Utisak nedelje“, TVB92, 2. februar 2014.

10 Borko Stefanović, šef poslaničke grupe DS u Skupštini Srbije; Večernje novosti 5. februar 2014.

Naglašeno reformska retorika SNS nije ubedljiva za ekonomske stručnjake i komentatore koji smatraju da ne postoji iskrena želja za suštinskim zahvatima. Najoštrija kritika je došla iz kabineta ministra privrede Saše Radulovića. Naime, u istom danu kad je lider naprednjaka Aleksandar Vučić obznanio odluku o prevremenim izborima, ministar privrede Saša Radulović dao je ostavku, koji je kao nestranački ekspert ušao u rekonstruisanu vladu (samo nekoliko meseci pre toga) sa ciljem da pripremi teren za strukturne reforme.¹¹

Kao razlog za ostavku naveo je odsustvo volje da se reforme sprovedu. Naveo je da tri ključna reformska zakona – o radu, o stečaju i o privatizaciji – nisu usvojena na čemu je on insistirao. Umesto toga raspisani su prevremeni izbori.¹² U svojoj ostavci napisao je da je „glavni kočničar za spovođenje reformi kabinet prvog potpredsednika Vlade Aleksandra Vučića“.¹³

Za sve ekonomske teškoće i duboku krizu aktuelna vlada u ostavci optužuje prethodnike na vlasti. Međutim, spoljni dug je u međuvremenu dramatično porastao, značajniji strani investitori (inače, bučno najavljivani) nisu došli, javna preduzeća nisu rekonstruisana, povećao se broj zaposlenih u javnom sektoru, stopa nezaposlenosti nije smanjena...

Kontinuirano odsustvo političke volje i nemoć da istinski krene u ekonomske i socijalne reforme dovelo je Srbiju do ivice kolapsa. Nakon što

11 Radulović je osnovao novu partiju „Dosta je bilo“ čiji se partijski program temelji na izrazito liberalnom, tržišnom konceptu, odnosno zalaganju za duboke strukturne reforme srbijanske ekonomije. Računa na glasove preduzetničkog sloja. S obzirom da je izložen beskrupuloznoj kritici SNS, teško je očekivati da će preći cenzus.

12 Nacrti zakona o stečaju i o privatizaciji vlada je već bila dostavila skupštini, dok je predlog zakona o radu, pod pritiskom sindikata, povukla „na doradu“.

13 Pismeno obrazloženje ostavke ministra privrede Saše Radulovića.

je krajem leta vlada rekonstruisana, ministarstva privrede i financija sačinila su registar zaposlenih u javnom sektoru. Objavljeni podaci bili su šokantni: na platama iz budžeta je gotovo 800.000 ljudi. Imajući u vidu da je u Srbiji ukupan broj zaposlenih 1,700.000, to znači da je 46 posto zaposlenih u neproizvodnim delatnostima.¹⁴ Radojka Nikolić, ekonomska analitičarka, navodi da je prema prethodnom registru sačinjenom 2004. godine u javnom sektoru bilo zaposleno oko pola miliona ljudi. Odnosno, umesto da se broj zaposlenih i javnom sektoru smanjuje, u poslednjih deset godina zabeleženo povećanje od 300.000 novozaposlenih, uglavnom partijskih kadrova, bez odgovarajućeg znanja i stručnosti.¹⁵

U predizbornoj kampanji ova pitanja se ne dotiruju. Insistira se na reformama, a da nijedna partija nije ponudila sopstveni ekonomsko-socijalni program, prvenstveno zbog toga što ih ni nemaju. Aleksandar Vučić najavljuje „teške“ i „bolne“ reforme, dok Ivica Dačić i njegovi koalicioni partneri obećavaju da se plate a naročito „penzije neće smanjivati“. I jedno i drugo bez objašnjenja šta će to podrazumevati u praksi. Liberalno-demokratska partija (LDP) se zalaže za osnivanje „Saveta za reforme“ kao državnog tela, sastavljenog od stručnjaka i eksperata i svih zainteresovanih strana – od sindikata do poslodavaca.¹⁶

Vojvodina se, kao važno pitanje pojavljuje na tri izborne liste, pre svega zbog želje da se od vojvođanskih birača dobije podrška. Prva je LDP Čedomira Jovanovića, druga je lista Nove demokratske stranke Borisa Tadića, a treća, Demokratske stranke Dragana Đilasa. To ukazuje i na neminovnost rešavanja autonomije Vojvodine,

14 U Švajcarskoj, na primer, procenat zaposlenih u javnom sektoru je 15 posto, a i u zemljama gde je taj postotak visok ne prelazi 34-35.

15 RTV Vojvodina, emisija „Jedan na jedan“, 18. februar 2014.

16 Potpredsednik LDP Ivan Andrić, emisija „Kažiprst“, RTV B92, 19. februar 2014.

pre svega promenom Ustava, jer to i jeste ustavno pitanje. Kada se uzme u obzir destruktivno ponašanje SNS tokom poslednje dve godine u Vojvodini, kao i kontinuirano negiranje autonomije, što čini DSS, razumljivo je što ovo pitanje postaje još važnije u dobijanju podrške u Vojvodini.

SNS se tokom poslednje dve godine strateški orijentisala na savezništvo sa Budimpeštom, kao regionalnom partneru u pristupanju EU, što u suštini ima za cilj slabljenje Vojvodine kao uporišta DS. To će neminovno imati nesagledive posledice na položaj manjina u Vojvodini, uključujući i mađarsku u južnom delu Vojvodine. Osim toga, dve su odluke Ustavnog suda osporile brojne odredbe zakona Zakona o nacionalnim savetima, jer su proglašene neustavnim. Zato je promena Ustava za Vojvodinu imperativ jer treba da reši glavnu dilemu Srbije – da li Srbija ostaje na centralističkom konceptu uređenja države, ili je spremna za stvaranje moderne države u skladu sa modernim evropskim standardima. Centralizam zagovaraju manje više sve beogradske partije.

Tabloidi su ponovo pokrenuli "Slučaj Šarić" ali više u funkciji kompromitivanja pojedinaca, pre svega onih iz SPS. Kako stvari stoje, "Slučaj Šarić" ima mnogo šire dimenzije, jer sve ukazuje da je deo države bio duboko povezan sa tom mrežom.

Aleksandar Vučić je osnovao Komisiju za istraživanje političke pozadine ubistva Zorana Djindjića. Indikativan je tajming – dve nedelje pred same izbore. Svakako treba imati u vidu i poruku Jelka Kacina, izvestioca Evropskog parlamenta za Srbiju koja glasi: "Politička pozadina ubistva premijera Zorana Đinđića mora da se reši jednom za svagda"¹⁷, takodjer ističući da Srbija ne može sebi da dozvoli da u pregovore o pridruživanju ulazi pod teretom sumnji u kredibilitet i stabilnost svojih institucija.

¹⁷ Blic, 15. Januar 2014.

ULOGA MEDIJA

Predizborna kampanja ovog puta traje neuobičajeno kratko. Osim toga primetan je manjak tradicionalnog animiranja birača – tv-spotovi, plakati, bilbordi i sl. Izborna bitka se ne vodi za pobednika već za poziciju drugog – potencijalno koalicionog partnera u budućoj vladi. Zato su međusobno suprotstavljanja izbornih aktera neobična mešavina ličnih ratova, javnih simpatija i tajnih interesa. Iako se, na primer, svi slažu da su Aleksandar Vučić i njegova stranka trenutno najmoćniji akter na političkoj sceni, na udaru opozicionih partija je manji partner u dosadašnjoj vladi – Socijalistička partija Srbije i njen lider Ivica Dačić.

S obzirom da nema ozbiljne protivnike na ovim izborima, SNS vodi kampanju protiv nekih medija, mada je većina na njenoj strani. Podržava je većina tabloida, dva najuticajnija štampana medija, Politika i Večernje novosti, kao i moćni elektronski mediji, RTS i Pink.

Vučićev istinski bes izazvao je po svemu sudeći „incident iz Feketića“,¹⁸ široko komentarisana društvenim mrežama i u medijima, sa puno duha i prilično žaoka. Na račun medija sručila se odjednom lavina optužbi, da rade za račun tajkuna (pri čemu se, u prvom redu misli na Miroslava Miškovića) od kojih su dobili 100 miliona eura za kampanju protiv Vučića. Potpredsednica SNS Zorana Mihailović je rekla da su predstojeći izbori najneizvesniji, jer će „građani birati između vlasti naroda i vlasti tajkuna“.¹⁹ U emisiji Jutarnjeg programa TV Pink Zorana Mihajlović je izdvojila nekoliko medija – Vreme, Danas, Blic Naše novine – koji, kako je istakla, vode „prljavu kampanju protiv SNS“, s time što ovu stranku „kriminalizuju“.²⁰

¹⁸ Tokom februarskog olujno-snežnog nevremena u Vojvodini, potpredsednik Vlade Aleksandar Vučić je, pred tv-kamerama učestvovao u spasavanju zavejanih, uključujući decu.

¹⁹ Isto.

²⁰ Jutarnji program TV Pink, 11. februar 2014.

ZAKLJUČCI

U predizbornoj kampanji nema ni novih ljudi, ni novih ideja, sem što gotovo svi daju podršku „evropskom putu“ Srbije. Demokratska stranka Srbije (DSS) remeti tu unisonost, jer je jedina stranka koja se deklarira kao antievropska. Osnovni cilj izbora je afirmacija moći SNS, odnosno stvaranje političke situacije u kojoj će SNS imati nespornu vlast.

Iako se SNS deklarativno sada izjašnjava kao proevropska stranka, ona tek treba da pokaže da je u stanju da konsoliduje Srbiju kao modernu državu i demokratsko društvo.

DSS će najverovatnije ući u parlament (sa 7-8 odsto). Ne treba podcenjivati njen remetilački kapacitet kada je reč o evropskoj orijentaciji Srbije imajući u vidu široku podršku koju uživa u društvu.

Umesto Srpske radikalne stranke (SRS) koja najverovatnije neće preći cenzus, njeno mesto preuzimaju najkonzervativnije organizacije i pokreti kao što su– Naši, Obraz i Pokretom 1389. Na javnoj sceni se pojavila i „Treća Srbija“ koja je faktički nova politička stranka. Ideološki je veoma bliska DSS.

Zabrinjavajuća je činjenica što nova vlada neće imati jaku i artikulisanu opoziciju. Demokratska stranka i sama treba da se reformiše da bi valjano zauzela to mesto. Treba da se oslobodi vlastitog nacionalizma i da se jasno postavi u odnosu na region, nedavnu prošlost i unutrašnju reorganizaciju Srbije, pre svega decentralizaciju, promenu Ustava i sl.

Vojvodina tek treba da postane relevantno demokratsko pitanje, a ne samo poligon za dobijanje podrške koga se svi sete u predizbornim kampanjama.

Zapad očekuje da će se Vučić držati svojih javnih obećanja da Srbija kreće evropskim putem. Čak i da to iskreno namerava, treba imati u vidu objektivne okolnosti – nedostatak ljudskih kapaciteta, otpor stanovništva naporima koje reforme zahtevaju, socijalnu i ekonomsku bedu koja teško može iznedriti neophodnu političku volju. Osim toga, izborna telo SNS je izrazito konzervativno i antievropsko.

U daljem mobilisanju Srbije za evropsku orijentaciju posebnu ulogu treba da ima EU koja mora sa više mašte prići celom regionu. Pridobijanje građana za evropsku opciju zahteva ozbiljan rad sa društvom na svim nivoima, a ne samo u okviru političkih partija. U tom smislu neophodno je snažnije civilno društvo i profesionalni i odgovorni mediji.

Takođe je neophodno regionalno povezivanje na socijalno-ekonomskim pitanjima. Jedino to može razbiti koaliciju kleronacionalističkih elita u čitavnom regionu. Pri tome treba imati u vidu i opasnost od socijalnog radikalizma koji može odvesti u nove oblike autoritarne vladavine.